

הרב ישראל דנדרוביץ
מגיד שיעורי הירושלמי בקול הדף
מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

פנינים לספר שמואל

**וַתֵּדֶר נָדָר וַתֹּאמֶר ה' צָבָאוֹת אִם רָאָה תִּרְאָה בְּעֵינַי אֶמְתָּךְ וְיִזְכְּרֵנִי
וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֶמְתָּךְ וְנִתְּתָה לְאֶמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים וְנִתְּתִיו לַה' כָּל
יְמֵי חַיָּיו וּמִוְרָה לֹא יֵעָלָה עַל רֹאשׁוֹ" (שמואל א' יא).**

זאת באופן אחר עם מה שגילה לנו רבינו האריז"ל כי רבי אלעזר בן עזריה היה גלגול נשמתו של שמואל הנביא, וזהו שאמר 'הרי אני כבן שבעים שנה' כי שמואל הנביא חי נ"ב שנה וראב"ע היה אז בן י"ח ויחד הרי זה שבעים שנה.

ולפי האמור נוכל לחדש שטענת אשת ראב"ע על חסרון שער השיבה לא הייתה אלא מפני הקשר הנפשי שהיה לראב"ע עם שמואל הנביא, ולפיכך היא אמרה לו שכמו שנזהרו אצל שמואל שלא יהיה תימה בעיני הבריות, כך גם עליך להיזהר שלא תהיה תימה בעיני הבריות שיצביעו על כך שאדם צעיר לימים, חסר שער שיבה, מתמנה לנשיא; וחלילה תשלוט בך עין הרע. ולפיכך נעשה נס שהיה נראה כאדם מבוגר המתאים להתמנות כנשיא ובכך נמנעה ממנו החשש שמא יהיה תימה בעיני הבריות.

הגמרא במסכת ברכות (דף לא ב) מסבירה שבקשתה של חנה על 'זרע אנשים' הייתה כי בנה יהיה "לא חכם ולא טפש" וכפי שמסביר רש"י: "לא חכם - יותר מדאי, שלא יהיה תימה בעיני הבריות, ומתוך שנדברין בו שולטת בו עין הרע".

ייתכן שלפנינו פירוש נוסף לנס המפורסם שפקד את רבי אלעזר בן עזריה כשהתמנה לנשיא: שערותיו הפכו ללבנות. וכפי שהגמרא במסכת ברכות (דף כח א) מספרת שאשתו של ראב"ע טענה בפניו כי בגילו הצעיר אל לו להתמנות לנשיא כיון ש'לית לך חירותא' – אין לך שערות לבנות כראוי למנהיג ונשיא בעמו, ונעשה נס ונהיו לו שורות של שיער לבן.

רש"י על אתר מסביר: "לית לך חירותא - אין לך שערות לבנות של זקנה, ונאה לדרשן להיות זקן" אולם ייתכן לפרש

הרה"ק מרימינוב: כשהאדם רעב הוא בכעס

**"וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדִרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא הָיוּ לָהּ עוֹד. וַיִּשְׁכַּמוּ
בִּבְקָר וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לִפְנֵי ה' וַיֵּשְׁבוּ וַיִּבְאוּ אֶל בֵּיתָם הָרְמָתָה" (שמואל
א' יח-יט).**

הליכתה גרידא והוא אינו כותב את בואה לשם, ואילו בשוכה לביתה הרמתה מוזכר להדיא שיבתה אל הבית.

המתבונן בפסוק זה יראה שבעת שהפסוק מתאר את הליכת חנה ממשכן ה' שבשילה אל אכסנייתה, הוא תופס את

מנוחתו כבוד ברימנאב: שכבוא האדם מהדרך, יראה שלא לבוא לביתו ברעבוננו, בכדי שלא יתכעס על אנשי ביתו".

אף כאן, חנה במר נפשה כמעט ולא אכלה כלום קודם לכן, ולפיכך תיכף ומיד בצאתה מהמשכן כדי ללכת אל ביתה – עוד קודם הגיעה לביתה – היא כבר אכלה לשובע כראוי כהוראתו של הרה"ק מרימינוב, ועל ידי זה יפניה לא היו לה עוד.

אכן אין זו הערה מוכרחת, אך ייתכן שהפסוק בא כאן לרמוז ידיעה נכבדה אותה כותב הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב בספרו 'אגרא דכלה' (פרשת וישב): "כנודע הדבר כשהאדם רעב הוא בכעס וכשמסעד ליבו – לבו שמח ומרחם ביותר ואינו מתאכזר כל כך, כמה דאת אמר (ירמיהו מד יז) 'ונשבע לחם ונהיה טובים' וכמה דאת אמר (רות ג ז) 'ויאכל בועז וישת וייטב לבו'. וכן קבלנו ממרן הקדוש מה"ר מנחם מענדיל ז"ל

האדם יראה לעיניים – זו אכן הדרך להכיר את הפנימיות!

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל אַל תִּבֹּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גִּבְהַת קוֹמָתוֹ כִּי מֵאַסְתִּיהוּ כִּי לֹא אֲשֶׁר יֵרָאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יֵרָאֶה לְעֵינַיִם וְה' יֵרָאֶה לְלֵב" (שמואל א' טז ז).

ואם נרצה לומר שהכוונה היא על עיני הרוואה (ונדחוק בכוונת הפסוק לפרשו 'יראה בעינים') הרי שיקשה עוד יותר, שהלוא מילתא דפשיטא היא ואין הדבר צריך להיאמר כלל שכן מי לא יידע שהאדם רואה בעינים. ובכלל פירוש שכזה "הוא תפל מבלי מלח". כל אלו הם קושיות האלשיך, ומכח זה הוא מציע פירוש חודש בדברי הפסוק, ע"ש.

אם נתבונן עוד בפסוק זה נראה שקיים שינוי מתחילת הפסוק לסופו גם כלפי הפרמטר לפיו אדם רואה וקובע את מהות הנראה אליו, שכן בתחילת הפסוק נאמר 'אל תבט אל מראהו ואל גבוה קומתו' ומשמעותו היא שדרכו של אדם לאפיין אחרים לפי מראם וגובה קומתם, ואילו מפשטות סיום הפסוק משמע שהאדם מאפיין אחרים לפי עיניהם.

ולפיכך היה נראה לבאר את דברי הפסוק בשונה ממשמעותם הקלאסית האומרת כי הראייה לעיניים אין בה ולא כלום, אלא אדרבה זוהי המקבילה האנושית לראייה האלוקית אל תוך לב האדם. שהרי כבר אמרו במסכת תענית (דף כד א): "משל

רבינו משה אלשיך בפירושו 'מראה הצובאות' מתעכב כאן על דקדוק לשון הכתוב: "והנה ראוי לשום לב כי אין אומרו 'יראה לעינים' מקביל אל אומרו 'וה' יראה ללב'. ועוד שהוא בלתי מובן, כי אין האדם רואה לעיניים כי לכל האדם רואה. ואם הוא כאומרו 'יראה בעינים' קשה יותר כי מי לא ידע כי האדם יראה בעיניים. וגם הוא תפל מבלי מלח".

לא ברור כאן בפסוק של 'האדם יראה לעינים' על 'עינים' של מי מדובר – על עיניו של הרוואה או על עיניו של הנראה. בפשטות הכוונה היא על עיני הנראה, שהרי נאמר 'יראה לעינים' ולא 'בעינים'; ועל זה טוען האלשיך כי אין כאן הקבלה ודמיון בין שני הראיות, של האדם ושל הקב"ה, (כוונתו של האלשיך היא כפי הנראה, שראייה ללב היא אכן ראייה ודאית וברורה מה שאין כן בראייה לעינים). מה גם – מוסיף האלשיך – שראיית הנראה אינה מצטמצמת לעיניו בלבד, שהרי כל גופו של הנראה עומד לעיני הרוואה, וכיצד אומר הפסוק שהאדם אינו רואה אלא את עיני הנראה.

על פי מראו או גובה קומתו, שכן 'כי לא אשר יראה האדם' – 'כי' מלשון 'שהרי' – שהרי אין ראיית האדם לחיצוניות כראיית הקב"ה לפנימיות. ועל זה מסיים הפסוק ואומר: מה היא איפוא הדרך שיבור לו האדם בבואו להכיר את רעהו: 'כי האדם יראה לעינים' – 'כי' מלשון 'אלא' – על האדם להתבונן בעיניו של העומד לפניו, ואם עיניו יפות בוודאי שכל גופו בחיצוניות ובפנימיות יפה הוא; וזוהי המקבילה לכך שה' רואה ללבב.

לכלה שהיא בבית אביה, כל זמן שענייה יפות - אין כל גופה צריכה בדיקה, ענייה טרוטות - כל גופה צריכה בדיקה" – הוי אומר שענינו של האדם הם אספקלריא לכל גופו, ואם עיניו יפות הרי שחזקה עליו שכל גופו יפה, וכבר האריכו בספרי הדרוש שהכוונה היא לעיניים טובות במוסריות וברוחניות.

ויוז איפוא כוונת הפסוק בשוללו את דרך האדם לקבוע את מהות האישיות שלפניו

יכולת החשיבה היא המצילה את האדם

"וְחָשַׁב מִחֲשָׁבוֹת לְבָלְתִּי יָדָח מִמֶּנּוּ נִדָּח" (שמואל ב' יד יד).

אמנם כבר הגיד על זה הרד"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג (וכמובא בהקדמת ספרו 'נזיר השם') שהגם שמנין הלא תעשה הוא יותר ממנין העשה, מכל מקום קרוב האדם לשכר יותר מלהפסד כיון שעל כל מצות עשה יש גם קודם לכן מחשבה טובה לעשותו שהקב"ה מצרפה למעשה, משא"כ אצל לא תעשה אין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה (בבלי קידושין מ א; ירושלמי פאה פ"א ה"א). כך שיחד עם המחשבות המצורפים למעשה יש יתרון למצוות העשה יותר מהלא תעשה.

ובזה ימתקן מאוד דברי הפסוק: **"וְחָשַׁב מִחֲשָׁבוֹת לְבָלְתִּי יָדָח מִמֶּנּוּ נִדָּח"** שעל ידי אותה מתנה טובה שנתן הקב"ה לאדם שיהיה ביכולתו לחשוב את מעשיו ולב אדם יחשב דרכו, נמצא שהאדם קרוב לשכר יותר מלהפסד, שכן רק על ידי יכולת החשיבה מתגלה שהמצוות עשה הם יותר מהלא תעשה, ועל ידי זה לא ידח ממנו נידח.

פנינה יפה על דרך הרמז ניתן לומר בהקדם מה דאיתא במסכת עירובין (יג ב): **"תנו רבנן: שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים: נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. נמנו וגמרו: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא - יפשפש במעשיו. ואמרי לה: ימשמש במעשיו"**.

וידועים דברי המהרש"א בח"א למסכת מכות (כג ב) שהסביר מדוע אכן נמנו וגמרו שנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא שהוא לפי שבעולם הזה קרוב האדם להפסד יותר מלשכר, שכן מספרם של מצוות הלא תעשה (שס"ה) הוא גבוה יותר ממספר מצוות העשה (רמ"ח), וזהו ש'נמנו וגמרו' את מניינם זה לעומת זה וראו שהאדם קרוב יותר להפסד מחמת ריבוי הלאוין ורחוק מהשכר מחמת מיעוט העשין.

